

КВАЛІФІКАЦІЯ ЦІННІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

Ж. В. Краснобаєва-Чорна

1. Ціннісна картина світу (далі ЦКС) перебуває в центрі уваги спеціальних розвідок, ґрунтованих здебільшого на ідеях В. Карасика, згідно з якими ЦКС – це система моральних цінностей, етичних норм і поведінкових правил, реконструйована як взаємопов'язані оцінні судження, співвідносні з юридичними, релігійними, моральними кодексами, загальноприйнятими судженнями здорового глузду, типовими фольклорними та відомими літературними сюжетами [Карасик 1996: 5], а її конститутивними ознаками постають:

а) ЦКС у мові формують загальнолюдський і специфічний складники, останній зведено до різноманітних номінативної щільності об'єктів, оцінної кваліфікації об'єктів, комбінаторики цінностей;

б) між оцінними судженнями наявні відношення включення й асоціативного перетину, внаслідок чого можна встановити ціннісні парадигми відповідної культури;

в) ЦКС властиві найбільш істотні для певної культури смисли, ціннісні доміанти, сукупність яких утворює певний тип культури, збережений у мові;

г) ЦКС у межах однієї мовної культури постає неоднорідною, оскільки в різних соціальних групах можуть бути різні цінності;

ґ) ЦКС існує як у колективній, так і в індивідуальній свідомості.

2. У вітчизняному та закордонному мовознавстві ХХІ століття актуалізовано такі напрями дослідження ЦКС:

а) експериментальне студювання слів-цінностей як засобу доступу до ЦКС, що ґрунтоване на психолінгвістичному підході й уможлиблює встановлення зв'язку між вербальним описом усвідомлюваних ціннісних уявлень із психікою людини [Федосюткіна 2005];

б) опис аксіологічної тріади «віра, надія, любов» (на матеріалі східнослов'янських лінгвістичних словників), яка служить для позначення найвищих християнських чеснот, належить до сфери людських стосунків і ставлення до Бога й тому найповніше відображає духовне багатство народу [Герасимович 2013];

в) вивчення потенціалу прецедентних феноменів як засобів вираження нових ціннісних орієнтирів молоді в умовах культурної та мовної експансії [Фокина 2014];

г) позиціонування структури різновиду 'Life is about people' як засобу доступу до ЦКС, як однієї з словесних моделей цінностей, створюваних носіями мови (на основі даних сайту Ngram Viewer, прикладів із Британського національного корпусу і текстів сучасних англомовних художніх творів) [Емельянова 2015];

ґ) опрацювання адекватної дослідницької методики вивчення фрагментів ЦКС на фраземному рівні з простеженням структурної та прагматичної специфіки соціальних (свобода, любов, успіх, мир, дружба), вітальних (здоров'я), правових (закон), етичних (чесність і справедливість), естетичних (краса), матеріальних (гроші) цінностей у фраземіці [Краснобаєва-Чорна 2016];

д) аналіз оцінної семантики прислів'їв із компонентами *вогонь, вода, земля і повітря* з метою виявити цінності української, російської, англійської, німецької ЦКС, що містяться у внутрішній формі фольклорних афоризмів [Сулейманова 2018] тощо.

3. Під ЦКС розуміємо осмислення світу людиною, його фрагментів і статусу людської особистості в цьому світі через оцінну категоризацію в опозиції цінностей і нецінностей. Вихідною інформацією про ЦКС вважаємо: а) виняткову роль оцінної категоризації – формування цінностей унаслідок оцінного осмислення об'єктів довкілля; б) рівневу структуру: цінності в ЦКС розташовані за ярусами (наприклад, соціальним,

вітальним, матеріальним, етичним, правовим, естетичним), підґрунтям виділення яких постають типологічні параметри загальнолюдських цінностей (влада, гроші, дружба, закон, життя, здоров'я, краса, любов, мир, повага, свобода, родина, справедливість, успіх, чесність тощо); в) опозитивний характер складників ЦКС.

4. Основним джерелом, що визначає категоризацію цінностей у ЦКС та виявляє глибинні етнокультурні нашарування, визнано асоціати, позиціоновані як маркери кодів культури: соматизми – соматичний / тілесний код культури, зоосемізми та фітокомпоненти – біоморфний / субстанціальний із виокремленням рослинного / фітоморфного і зооморфного, метеокомпоненти – природний, колоративи – колоративний, числові компоненти – квантитативний, назви продуктів харчування та страв – гастрономічний, оніми – онімний, лексеми з темпоральною семантикою – темпоральний / часовий, лексеми з просторовою семантикою – просторовий тощо.

5. Значну роль у формуванні та збереженні самосвідомості народу, його ідентифікації в ЦКС відіграє фраземний фонд мови, оскільки у внутрішній формі фраземи втілено національно-культурне світобачення; у фраземах кожен елемент вагомий, насичений інформацією, що безпосередньо пов'язано з оцінними властивостями цих одиниць.

Література

1. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке. *Языковая личность: культурные концепты*. Волгоград-Архангельск: Перемена, 1996. С. 3–16.
2. Герасимович О.В. Восточнославянская семантическая аксиология (вера, надежда, любовь). Минск: Беларуская навука, 2013. 249 с.
3. Фокина М. А. Категория прецедентности в массмедийном дискурсе и ценностная картина мира современной молодежи. *Язык. Текст. Дискурс: [научный альманах]*. Ч. 2. Вып. 12. Ставрополь: Издательство СКФУ, 2014. С. 58–68.
4. Емельянова О. А. Об одной модели выражения ценностных представлений в современном английском языке (Life is about people). *Вестник СПбГУ. Сер. 9. Филология. Востоковедение. Журналистика*. 2015. Вып. 2. С. 105–112.
5. Краснобаева-Чорна Ж. В. Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 416 с.
6. Сулейманова Я. О. Аксиологічна семантика паремій з компонентами на позначення природних стихій: вода, вогонь, повітря і земля (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Одеса, 2018. 288 с.

УДК 81'1:811.161.1'276.16

ФРАЗЕОЛОГІЗОВАНІ РЕЧЕННЯ У ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЙНОМУ ПОРТРЕТІ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА¹

Г. В. Ситар

1. У межах лінгвоперсонології як порівняно нової галузі мовознавчої науки увага дослідників сфокусована на вивченні мовної особистості як особливого цілісного феномена, під яким розуміють «сукупність усіх мовних здібностей і реалізацій

¹ Дослідження виконано в межах фундаментального наукового проекту «Об'єктивна і суб'єктивна мовносоціумна граматики: комунікативно-когнітивний та прагматико-лінгвокомп'ютерний виміри» (0118U003137) Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України.